

ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG - TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

GIÁO TRÌNH

Đạy học đọc hiểu văn bản ở trường phổ thông

**LÊ THỊ THANH TỊNH (CHỦ BIÊN)
HỒ TRẦN NGỌC OANH**

**NHÀ XUẤT BẢN
ĐẠI HỌC QUỐC GIA THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH**

ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG - TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

**LÊ THỊ THANH TỊNH (CHỦ BIÊN)
HỒ TRẦN NGỌC OANH**

GIÁO TRÌNH

**Đạy học đọc hiểu văn bản
ở trường phổ thông**

**NHÀ XUẤT BẢN
ĐẠI HỌC QUỐC GIA THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH**

MỤC LỤC

LỜI NÓI ĐẦU	1
MỤC TIÊU CỦA GIÁO TRÌNH.....	4
PHẦN MỞ ĐẦU.....	5
CHƯƠNG 1	
VĂN BẢN VÀ VIỆC DẠY ĐỌC HIỂU VĂN BẢN TRONG	
NHÀ TRƯỜNG PHỔ THÔNG	13
<i>1.1. Văn bản và đặc điểm của các loại văn bản</i>	<i>15</i>
<i>1.1.1. Văn bản hư cấu</i>	<i>20</i>
1.1.1.1. Khái niệm và đặc điểm chung của văn bản hư cấu	20
1.1.1.2. Phân loại văn bản hư cấu	21
1.1.1.3. Một số lưu ý chung về dạy đọc hiểu văn bản hư cấu....	34
<i>1.1.2. Văn bản phi hư cấu.....</i>	<i>41</i>
1.1.2.1. Khái niệm và đặc điểm chung của văn bản phi hư cấu.....	41
1.1.2.2. Phân loại văn bản phi hư cấu	43
1.1.2.3. Một số lưu ý khi dạy đọc hiểu văn bản phi hư cấu	70
<i>1.2. Mục tiêu và yêu cầu cần đạt của hoạt động đọc hiểu văn bản</i>	<i>80</i>
<i>1.2.1. Mục tiêu chung của môn Ngữ văn trong Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành.....</i>	<i>80</i>
<i>1.2.2. Mục tiêu cấp trung học cơ sở của môn Ngữ văn trong Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành.....</i>	<i>81</i>
<i>1.2.3. Mục tiêu cấp trung học phổ thông của môn Ngữ văn trong Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành</i>	<i>82</i>
<i>1.2.4. Yêu cầu cần đạt về hoạt động đọc hiểu văn bản cấp trung học cơ sở trong Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành.....</i>	<i>83</i>
<i>1.2.5. Yêu cầu cần đạt về hoạt động đọc hiểu văn bản cấp trung học phổ thông trong Chương trình giáo dục phổ thông hiện hành.....</i>	<i>85</i>
<i>1.3. Siêu nhận thức về hoạt động dạy học hiểu văn bản</i>	<i>86</i>
<i>1.4. Đánh giá năng lực đọc hiểu văn bản của học sinh</i>	<i>90</i>
<i>1.4.1. Đánh giá quá trình.....</i>	<i>92</i>
1.4.1.1. Bản chất của đánh giá quá trình trong dạy đọc hiểu	92

1.4.1.2. Cấu trúc đánh giá quá trình theo các pha hoạt động đọc.....	93
1.4.1.3. Công cụ cụ thể cho đánh giá quá trình trong dạy đọc hiểu.....	94
1.4.2. Tiêu chí đánh giá năng lực đọc hiểu văn bản.....	96
1.4.2.1. Đọc hiểu văn bản hư cấu: đặc thù và tiêu chí đánh giá.....	97
1.4.2.2. Đọc hiểu văn bản phi hư cấu: đặc thù và tiêu chí đánh giá.....	98
1.4.2.3. Một số nguyên tắc vận dụng rubric đánh giá trong dạy học đọc hiểu.....	100
Câu hỏi và Bài tập Chương 1.....	101
Câu hỏi lý thuyết.....	101
Bài tập thực hành: phân tích văn bản & thiết kế hoạt động sự phạm.....	102
CHƯƠNG 2.....	104
MỘT SỐ CHIẾN THUẬT ĐỌC HIỂU VĂN BẢN VÀ HOẠT ĐỘNG HƯỚNG DẪN DẠY HỌC TƯƠNG ỨNG.....	104
2.1. Chiến thuật ‘kết nối với kiến thức sẵn có’.....	106
2.1.1. Bản chất của chiến thuật ‘kết nối với kiến thức sẵn có’.....	106
2.1.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘kết nối với kiến thức sẵn có’.....	108
2.1.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh hoạ.....	109
2.2. Chiến thuật ‘tường minh hoá’.....	111
2.2.1. Bản chất của chiến thuật ‘tường minh hoá’.....	111
2.2.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘tường minh hoá’.....	112
2.2.3. Chiến lược dạy học và ví dụ minh hoạ.....	113
2.3. Chiến thuật ‘trực quan hoá’.....	116
2.3.1. Bản chất của chiến thuật ‘trực quan hoá’.....	116
2.3.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘trực quan hoá’.....	117
2.3.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh hoạ.....	118
2.4. Chiến thuật ‘suy luận’.....	121
2.4.1. Bản chất của chiến thuật ‘suy luận’.....	121
2.4.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘suy luận’.....	122
2.4.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh hoạ.....	123
2.5. Chiến thuật ‘tóm tắt’.....	127
2.5.1. Bản chất của chiến thuật ‘tóm tắt’.....	127
2.5.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘tóm tắt’.....	128

2.5.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh họa.....	131
2.6. Chiến thuật ‘tự truy vấn’	134
2.6.1. Bản chất của chiến thuật ‘tự truy vấn’	134
2.6.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘tự truy vấn’	135
2.6.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh họa.....	136
2.7. Chiến thuật ‘dự đoán’	139
2.7.1. Bản chất của chiến thuật ‘dự đoán’.....	139
2.7.2. Đặc điểm của chiến thuật ‘dự đoán’.....	140
2.7.3. Chiến lược dạy học tương ứng và ví dụ minh họa.....	142
2.8. Dạy học chiến thuật theo các loại văn bản.....	145
2.9. Cá nhân hóa việc dạy chiến thuật.....	149
2.9.1. Nhận diện nhu cầu cá nhân	150
2.9.2. Chiến lược cá nhân hoá.....	150
2.9.3. Công cụ hỗ trợ cá nhân hoá	151
2.10. Đánh giá việc dạy – học các chiến thuật đọc hiểu	152
2.10.1. Mục tiêu đánh giá	154
2.10.2. Các công cụ đánh giá phổ biến.....	155
2.11. Tóm tắt các chiến thuật đọc hiểu cốt lõi & chiến lược dạy học tương ứng	158
Câu hỏi và Bài tập Chương 2.....	160
Câu hỏi lý thuyết.....	160
Bài tập thực hành	160
CHƯƠNG 3	163
THIẾT KẾ KẾ HOẠCH BÀI DẠY ĐỌC HIỂU VĂN BẢN.....	163
3.1. Kế hoạch bài dạy: Khái niệm và cấu trúc	164
3.1.1. Khái niệm kế hoạch bài dạy.....	164
3.1.2. Cấu trúc kế hoạch bài dạy và cách thức tổ chức tiến trình dạy học đọc hiểu.....	165
3.1.2.1. Cấu trúc kế hoạch bài dạy đọc hiểu	165
3.1.2.2. Các phương án tổ chức tiến trình dạy học đọc hiểu....	168
3.1.3. Yêu cầu sư phạm đối với kế hoạch bài dạy đọc hiểu văn bản.....	183
3.2. Quy trình thiết kế Kế hoạch bài dạy đọc hiểu văn bản	186
3.2.1. Bước 1. Xác định mục tiêu và nội dung cốt lõi của bài học.....	186
3.2.2. Bước 2. Lựa chọn mô hình tổ chức tiến trình dạy học đọc hiểu.....	187

3.2.3. Bước 3. Thiết kế chuỗi hoạt động học tích hợp chiến thuật đọc hiểu.....	188
3.2.4. Bước 4. Thiết kế công cụ đánh giá quá trình và phản hồi	188
3.2.5. Bước 5. Hoàn thiện và điều chỉnh kế hoạch bài dạy	189
3.3. Tiêu chí đánh giá một Kế hoạch bài dạy đọc hiểu văn bản	189
3.4. Một số mẫu Kế hoạch bài dạy đọc hiểu văn bản	195
3.4.1. Kế hoạch bài dạy văn bản văn học	195
3.4.1.1. Một số lưu ý khi thiết kế KHBD văn bản văn học.....	195
3.4.1.2. KHBD văn bản văn học minh họa	200
3.4.2. Kế hoạch bài dạy văn bản nghị luận	217
3.4.2.1. Một số lưu ý khi thiết kế KHBD văn bản nghị luận ...	217
3.4.2.2. KHBD văn bản nghị luận minh họa.....	221
3.4.3. Kế hoạch bài dạy văn bản thông tin	238
3.4.3.1. Một số lưu ý khi thiết kế KHBD văn bản thông tin....	238
3.4.3.2. KHBD văn bản thông tin minh họa	242
Câu hỏi và Bài tập Chương 3	257
Câu hỏi lý thuyết.....	257
Bài tập thực hành	257
TÀI LIỆU THAM KHẢO	259
PHẦN PHỤ LỤC: CÁC PHIẾU HỌC TẬP.....	269

LỜI NÓI ĐẦU

Trong những thập kỉ gần đây, năng lực đọc hiểu được xác định là nền tảng thiết yếu không chỉ đối với việc học tập trong nhà trường mà còn trong việc hình thành tư duy phản biện, năng lực ngôn ngữ và khả năng học tập suốt đời của người học. Đặc biệt trong môn Ngữ văn – nơi ngôn từ trở thành công cụ để khám phá thế giới và chính bản thân người học, đọc hiểu không chỉ là việc “đọc để biết”, mà là hành vi tư duy có chiến lược, giúp học sinh tiếp cận văn bản như một hệ thống mở, đầy phức hợp, giàu khả năng kích hoạt tư duy phân tích, cảm thụ và sáng tạo.

Giáo trình *Dạy học đọc hiểu văn bản ở trường phổ thông* được xây dựng nhằm đáp ứng yêu cầu cấp thiết từ thực tiễn giáo dục hiện nay: chuyển từ lối dạy tiếp nhận thụ động sang tổ chức hoạt động học tích cực, trong đó người học đóng vai trò chủ thể kiến tạo tri thức. Giáo trình hướng đến 3 đối tượng: sinh viên ngành Sư phạm Ngữ văn cần hình thành nền tảng lí luận và kĩ năng thiết kế bài học đọc hiểu; học viên cao học cần tiếp cận khung lí thuyết và mô hình dạy học hiện đại; và giáo viên phổ thông cần các công cụ cụ thể để triển khai chiến lược dạy học đọc hiểu theo định hướng phát triển năng lực học sinh trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018.

Trung tâm của giáo trình là quan niệm đọc hiểu như một quá trình tư duy phức hợp – nơi người học chủ động huy động các năng lực ngôn ngữ, kiến thức nền, chiến thuật tiếp nhận và cơ chế siêu nhận thức để kiến tạo ý nghĩa từ văn bản. Người đọc có kĩ năng không đơn thuần giải mã ký hiệu, mà luôn giám sát tiến trình hiểu, điều chỉnh cách đọc theo mục tiêu, đặt câu hỏi, dự đoán, tóm tắt, suy luận, và phản hồi văn bản ở nhiều tầng ý nghĩa (Trabasso & Bouchard, 2002; Harvey & Goudvis, 2000). Họ biết khi nào cần đọc sâu, khi nào cần đọc lướt; họ đọc không chỉ bằng mắt, mà bằng trí óc, trải nghiệm và tư duy độc lập. Vì thế, người dạy đọc hiểu không thể chỉ cung cấp nội dung, mà cần giúp người học trở thành “người đọc có chiến lược”.

Một đóng góp quan trọng của giáo trình này là phân biệt rõ 3 khái niệm dễ bị nhầm lẫn trong thực hành sư phạm: *chiến lược*, *chiến thuật* và *kỹ năng*. Chiến lược là kế hoạch giảng dạy do giáo viên thiết kế để tổ chức tiến trình đọc hiểu có hiệu quả. Chiến thuật là các hành động có ý thức mà học sinh sử dụng trong khi đọc để kiến tạo nghĩa – như đặt câu hỏi, tóm tắt, dự đoán, suy luận. Còn kỹ năng là những thao tác được tự động hóa qua luyện tập – như xác định ý chính hay giải mã từ vựng. Hiểu rõ mối quan hệ giữa ba tầng này giúp giáo viên tổ chức dạy học đọc hiểu không chỉ hiệu quả về mặt nhận thức mà còn chặt chẽ về mặt thiết kế sư phạm.

Giáo trình được phát triển trên 3 trụ cột học thuật chính: (1) Mô hình nhận thức đọc hiểu *Construction–Integration* của Kintsch (1998), giúp lí giải cách người đọc xây dựng và tích hợp nghĩa từ văn bản; (2) Chiến lược giảng dạy theo tiến trình *Before – During – After Reading* (Duke & Pearson, 2002), tạo thành xương sống cho tổ chức dạy học; (3) Khung năng lực môn Ngữ văn theo Chương trình GDPT 2018, định hướng các hoạt động dạy học gắn với chuẩn đầu ra và yêu cầu đánh giá theo phẩm chất, năng lực.

Cấu trúc của giáo trình gồm 3 chương. **Chương 1** cung cấp kiến thức về phân loại văn bản, mục tiêu đọc hiểu ở từng cấp học, yêu cầu đánh giá và các biểu hiện của năng lực đọc hiểu. **Chương 2** hệ thống hoá các chiến thuật đọc hiểu trọng yếu, được tổ chức theo tiến trình Trước – Trong – Sau khi đọc, gắn với các hoạt động lớp học cụ thể. **Chương 3** trình bày quy trình thiết kế bài học đọc hiểu theo định hướng phát triển năng lực, đồng thời cung cấp các mẫu kế hoạch dạy học cụ thể cho từng loại văn bản: văn học, nghị luận và thông tin. Mỗi chương đều tích hợp lý thuyết – tình huống lớp học – công cụ tổ chức – ví dụ minh hoạ – bài tập vận dụng.

Chúng tôi kỳ vọng giáo trình này không chỉ là một cẩm nang giảng dạy, mà là người bạn đồng hành với những ai đang xây dựng con đường chuyên môn trong giảng dạy Ngữ văn. Mỗi nội dung trong giáo trình là một lời mời gọi suy ngẫm về nghề, một bước tiến tới việc chuyên môn hoá hành vi dạy học, và một nỗ lực cụ thể nhằm nâng cao chất lượng tiếp nhận văn bản trong trường phổ thông.

Cuối cùng, chúng tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành đến các đồng nghiệp ở Khoa Ngữ văn - Truyền thông, Trường Đại học Sư phạm - Đại học Đà Nẵng, Sở Giáo dục & Đào tạo thành phố Đà Nẵng, và các sinh viên ngành Sư phạm Ngữ văn đã đóng góp ý kiến quý báu trong quá trình hoàn thiện giáo trình này. Những phản hồi từ thực tiễn giảng dạy sẽ tiếp tục là động lực để chúng tôi và các đồng nghiệp không ngừng nghiên cứu, cập nhật và nâng cao chất lượng giáo trình trong những lần tái bản sau.

Nhóm tác giả

MỤC TIÊU CỦA GIÁO TRÌNH

Giáo trình cung cấp cho người học hệ thống kiến thức và kỹ năng cần thiết để tổ chức hoạt động dạy học đọc hiểu văn bản ở trường phổ thông theo định hướng phát triển năng lực. Người học được trang bị các chiến thuật đọc hiểu, phương pháp thiết kế bài dạy, công cụ đánh giá, và cách cá nhân hóa hoạt động học tập nhằm nâng cao hiệu quả dạy học môn Ngữ văn. Cụ thể, giáo trình hướng đến các mục tiêu sau:

1. Hình thành hệ thống tri thức lý luận về văn bản, các loại văn bản và đặc điểm của hoạt động đọc hiểu trong nhà trường phổ thông, phù hợp với yêu cầu của Chương trình Giáo dục phổ thông 2018.
2. Giới thiệu các chiến thuật đọc hiểu cốt lõi, bao gồm: kết nối với kiến thức sẵn có, tương minh hóa, trực quan hóa, suy luận, tóm tắt, tự truy vấn và dự đoán – đi kèm với các chiến lược dạy học và ví dụ minh họa cụ thể.
3. Hỗ trợ người học thiết kế kế hoạch bài dạy đọc hiểu, từ xác định mục tiêu đến xây dựng chuỗi hoạt động học tích hợp chiến thuật, thiết kế công cụ đánh giá và cá nhân hóa hoạt động học tập.
4. Phát triển năng lực đánh giá năng lực đọc hiểu của học sinh, thông qua việc giới thiệu các tiêu chí, công cụ đánh giá quá trình và rubric (bộ tiêu chí đánh giá), gắn với từng loại văn bản (hư cấu, phi hư cấu).
5. Hướng dẫn người học vận dụng linh hoạt mô hình và công cụ sư phạm hiện đại, chú trọng vào phát triển tư duy phản biện, siêu nhận thức, và tính cá nhân hóa trong dạy học đọc hiểu.
6. Phục vụ đa dạng đối tượng người học, gồm:
 - Sinh viên sư phạm cần xây dựng nền tảng lý luận và năng lực thiết kế bài dạy.
 - Học viên cao học cần tiếp cận khung lý thuyết và mô hình giảng dạy hiện đại.
 - Giáo viên phổ thông cần công cụ thực hành cụ thể để triển khai chương trình Ngữ văn theo hướng phát triển năng lực học sinh